

Valentin Putanec, Zagreb

HAUSZEROV »HRVATSKO-NJEMAČKI RJEČNIK« (1858) ZA ŠKOLE U GRADIŠĆU

1. Danas kada se radi na izradi i objavljivanju leksikografskih priručnika za gradišćanske Hrvate s pravom se pitamo da li je moguće da se u toku pet stoljeća boravka ovih Hrvata u dijaspori nije radilo ni na jednojezičnoj ni na dvojezičnoj leksikografiji za gradišćanske Hrvate, to više što je direktan doticaj s dva neslavenska jezika (njemački, mađarski) mogao biti snažan poticaj za pojavu ovakve leksikografije. Ipak podataka o takvoj aktivnosti nema. Posebno smo se nadali da bi u solidnoj sintezi Laszla Hadrovicza *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert* (Beč, 1974) mogli naći na spomen takve aktivnosti, ali ni tu o njoj nema govora. Stoga smo posebnu pozornost pridali jednom rječniku koji nalazimo od bibliografskih priručnika zabilježenog u Kukuljevićevoj *Bibliografiji Hrvatskoj* (Zagreb, 1860) a od novijih gradišćologa spominje ga i Mirko Valentić u knjizi *Gradišćanski Hrvati od 16. stoljeća do danas* (Zagreb, 1970), citirajući ga na strani 120 među školskim knjigama. Radi se o knjizi koja ima naslov

Kroatisch — deutsches

Wörterbuch

für

Schullehrer

Mit besonderer Rücksicht auf den Dialekt der Kroaten in der

Raaber Diözese bearbeitet

von

Fabian Hauszer,

Domherrn und Rabauer Archidiakon.

Geb. in Leinwandrücken 45 Neukreuzer.

Wien, 1858.

Im k. k. Schulbücher-Verlage.

Dakle, hrvatsko-njemački rječnik koji je izašao 1858, a bio namijenjen za učitelje »s osobitim obzirom na govor Hrvata u đurskoj biskupiji«. Knjiga je tiskana u maloj osmini (19, 17: 12). Ima dva lista (4 strane) nepaginirana (naslovna strana + strane s oznakom »Mechitaristen-Buchdruckerei in Wien« + strana s »Erklärung« za gramatičke kratice i tumačenje akcentatskih znakova, gdje se osim akcenata nalaze i znakovi za rogato ě, za š, ž,

č, ć + 4. strana potpuno prazna) i 196 strana od kojih je označeno 194 strane i neoznačeno dvije zadnje strane («Inhalt» i jedna prazna strana). Jedan primjerak ovog rječnika čuva se u Knjižnici JAZU u Zagrebu (broj kataloga 27348).

2. Važan je dakle ovaj rječnik za povijest hrvatske leksikografije s dva gledišta, prvo kao rječnik koji se javlja u predšulekovsko doba, a drugo kao jedini dosada poznat rječnik namijenjen kao hrvatsko-njemački rječnik za škole u Gradišću, odnosno za učitelje u Gradišću. S prvog gledišta ovaj rječnik popunjava broj «ilirskih» rječnika iz predšulekovskog vremena; treba ga pribrojiti ovim rječnicima tog vremena:

Richter-Ballmann (suradnik Fröhlich) 1839 i 1840,
Mažuranić-Užarević 1842,
Drobnić (suradnik A. Mažuranić i V. Babukić) 1846—1849,
Fröhlich-Veselić 1853 i 1854.

S drugog pak gledišta zanima nas povijest i koncepcija tog rječnika za Gradišćance, naročito stoga što se u naslovu izričito kaže »s osobitim obzirom na dijalekat Hrvata u đurskoj biskupiji«.

3. Budući da u dostupnoj literaturi nisam našao podataka o autoru Hauszeru, obratio sam se Martinu Meršiću u Željeznom koji mi je ljubezno odgovorio i uputio na djelo Bedy Vincea *Pripetenje od đurskoga kaptola* gdje se na stranama 479—480. govori o autoru ovoga rječnika Fabijanu Hauszeru. Hauszer se rodio 1790. u Orošvaru u Mađarskoj (tada hrvatsko selo). Svršivši bogosloviju 1822. postaje župnikom u rodnom mjestu, 1858. kanonikom u Đuru, 1864. »nadprelat« u Sopronju. Izdao je i knjižicu za »bermanike« i posebno knjigu za odgoj hrvatske omladine. Umro je 1. 08. 1871. Upravo kada je postao kanonik izdaje i spomenuti rječnik.

4. Kada pogledamo djelo, odmah nam upada u oči da se ne radi o običnom dvojezičnom rječniku u jednom abecednom redu (nizu). Iz sistematike leksikografskih djela poznato nam je da postoje abecedni i neabecedni rječnici. Neabecedni se dijele na rječnike sa semantičkim grozdovima (pojmovne grupe, asocijativni rječnici, analoški rječnici). Osim ovih postoje i rječnici u kojima se leksička građa odjeljuje na osnovi vrste riječi, tj. najprije dolazi popis imenica, pa pridjeva, glagola itd. Već u djelu Marijana Lanosovića *Neue Einleitung zur slavonischen Sprache* (Osijek 1778¹, 1789², 1795³) na stranama 121—200 (u drugom izdanju strane 119—198) imamo pod naslovom »Slavonisches Wörterbuch« riječi u abecednom redu, ali tako da su riječi u svakom slovu razbijene na imenice («Selbständige»), na pridjeve («Beyständige»), glagole («Zeitwörter») i konačno na »ostale vrste riječi« («Uebrigte Redetheile»: veznici, prilozi, prijedlozi). Lanosović tu slijedi sistematiku rječničkog materijala koja se javlja u onodobnoj evropskoj konverzacijskoj priručnoj literaturi. Kod Hauszera nalazimo sličnu podjelu leksičke građe, ali tako da na stranama 1. do 91. dolazi abecedni popis svih hrvatskih imenica s naslovom »§. 1. Imena samostavna ili samostavnici. Hauptwörter«, a na stranama 91. do 120. dolazi abecedni popis hrvatskih pridjeva s naslovom »§. 2. Pridjevi ili Pridavnici. Beiwörter«. Tako iza strane 120. do 125. dolaze deminutivi (»§. 3. Pomanjujuća imena. Verkleinerungswörter«), komparativi (»§. 4. u. 5. Stupnjevanje. Vergleichungstufe«), glavni

brojevi (§. 6. Brojevi glavni. Grund- oder Hauptzahlen«), redni brojevi (§. 7. Brojevi redni. Ordnungszahlen«), brojevi »razmjerni« (»§. 8. Brojevi razmjerni. Proportional- oder Vervielfertigungszahlen«), brojevi »razdjelni« (»§. Brojevi razdjelni. Eintheilungszahlen«), desetine (»§. 10. Ulomci. Bruchzahlen«), zamjenice (»§. 11. Zaimena. Fürwörter«), na stranama 125. do 175. glagoli (»§. 12. Glagolji. Zeitwörter.«), na stranama 175. do 190. prilozi (»§. 13. Prislovja. Nebenwörter oder Adverbien«), na 190. do 191. prijedlozi (»§. 14. Predlozi. Vorwörter. Präpositionen«), na stranama 191. do 192. veznici (»§. 15. Veznici. Bindewörter. Konjunktionen«), na 192. strani uzvici (»§. 16. Međumetak. Zwischenwort. Interjekzion«), na strani 193. interpunkcije (»§. 17. Znaki razlikujući. Unterscheidungszeichen.«) i na koncu na stranam 193. i 194. nazivi dijelova godine (»§. 18. mēseci, godine, godišta, lēta. Monate des Jahres.«) gdje se na koncu nalazi kolofon »hiljadu osam sto pedeset i sedme godine. Im 1857. Jahre«. Priloženi sadržaj na koncu djela omogućuje korisniku da traži imenicu među imenicama, glagol među glagolima, pridjev među pridjevima, itd. Najveći dio dakako čine popisi imenica (91 strana) i glagola (50 strana), u svemu 141 strana, dakle 73% djela otpada na imenice i glagole. U svemu u rječniku ima oko 14.000 hrvatskih riječi prevedenih na njemački. Na pitanje kako je došlo do toga da se autor odlučio na ovaj raspored rječničke građe teško je reći, to više što se radi o samostalno izdanom rječniku, a ne o nekom aneksnom rječniku.

5. Kad sam prvi put dobio ovaj rječnik u ruke, obradovao sam se i pomislio kad se u podnaslovu govori o dijalektu da će to biti neki nama nepoznati dijalektalni gradišćanski rječnik, neki dijalekt kojemu je autor namijenio da postane neka koine za Gradišćance. Znajući da među gradišćanskim Hrvatima ima svih triju hrvatskih dijalekata, obradovao sam se obaviješću na III. strani gdje se za rogato *e /ě/* veli »wird wie ie oder i ausgesprochen« i pomislio sam da autor time i ikavski proglašava književnim jezikom u Gradišću. Odmah sam pogledao što je s upitnom zamjenicom i našao sam na strani 189. *zač, zašto, warum*, na strani 180. *nač, na ča, na što, auf was, worauf*. Neke su mi se riječi činile vrlo dijalektalnim pa sam pomislio da su kao potvrda suho zlato za proučavanje gradišćanskih govora. Ali kada u pristupačnoj građi za proučavanje tipičnih gradišćanskih riječi nisam tih riječi nalazio (radi se uglavnom o zbirci iz Hadrovićeve knjige), morao sam se obratiti rječnicima ilirske dobi koji su izašli neposredno prije Hauszerova rječnika. I ustanovio sam da je sva građa Hauszerova rječnika uzeta bez ikakve promjene iz Veselićeva *Ilirsko-njemačkog rječnika* (1853), s time da je jedan promile uzeto i iz Veselićeva *Njemačko-ilirskog rječnika* (1854), sve s doslovnim prenošenjem i njemačkih značenja iz tih rječnika. U Veselića se nalazi dakako i *zač* i *nač* i *rogato e /ě/* i *ěr* za vokalnno *r*. Kada sam Hauszerovu građu usporedio i s drugim »ilirskim« rječnicima, ustanovio sam da nisu korišteni ni Richter-Ballmannov rječnik (1846—1849), ni Mažuranić-Užarevićev rječnik (1842) pa ni Drobnicev rječnik (1846—1849). Dakako, ako je Veselić nešto uzeo iz ovih rječnika, onda se to može pojaviti i u Hauszera. Ovom konstatacijom ujedno dobivamo vrijeme postanja Hauszerova rječnika: djelo je izrađivano u vremenu od 1855. do 1857, tj. u toku triju godina. Godina 1857 kao završna godina označena je u citiranom kolofonu rječnika na strani 194.

6. Sistem rječnika je kao u »ilirskim« rječnicima predšulekovskog vremena: a. za jat je uzeto rogato *e /ě/*, s navodom da se može čitati i *ie* i *i* (s nešto iznimaka: *bregunica, gorocvet, čreda, oporeka, izbrežak*, pa *sijerak*; dubletiranje *deoba* i *dioba* preuzeo je također iz Veselićeva rječnika; od pravih ikavizama našao sam samo *neričit = unberedsam* za *neričit* u Veselića 53 i 54); b. za vokalno *r* (r) dolazi *er* (u Drobnića i Mažuranić-Užarevića dolazi *ar*, u Veselića *er*); c. akcenti dolaze u slučaju potrebe razlikovanja značenja (*rád = Geschäft, ràt = Krieg, rát = Spitze, rúda = Erz, rùda = Dichte Wolle, skúp = Versammlung, skúp = theuer, geizig*, svi ti akcenti uzeti su dakako iz Veselića 53); d. sve riječi koje se nalaze u Hauszera, nalazim i u Veselića 53 i 54, ali Hauszer ne preuzima sve riječi iz Veselića, te izostavlja nekada i obične riječi: nema *séd = grau, sédina = graues Haar*, ima *rudni = Deichsel*, ali nema *rudo* ili *ruda = Deichsel*, ima *slabina* i *slabočina*, ali nema *slabost*, nema *učiti, učiniti*, dok ima *unetermiti* koji je Veselić uzeo iz Gundulića; i treba istaći da tih nedosljednosti nema mnogo.

7. U detaljima analiza Hauszerova rječnika u vezi s rječnicima »ilirske« dobi izgleda ovako:

A. Da bih pakazao kako se Hauszer ugledao u Veselića 53, dajem četiri susljedna popisa Hauszerovih riječi u kojem je kurzivom označeno sve što je doslovno (i s prijevodom) preuzeto iz Veselića 53:

I. imenice (str. 12):

D.

Daća, f. Abgabe, Steuer, f.
Dadija, dadilja, f. Einberwärterin, f.
Dah, m. Athem, m
Dahokrug, m. Dunstkreis, m.
Daljina, f. Entfernung, f.
Dalak, m. Milzverhärtung, f.
Danguba, f. Zeitverlust, m.
Danica, f. Morgenstern, m.
Dar, m. Darilo, n. Gabe, f. Geschenk, n.
Darmar, Durcheinander, n.
Darodavac, m. Geschenkgeber, m.
Daroprimalac, m. Geschenknehmer, m.
Darovnina, f. das Geschenk.
Daščara, daštara, f. Bretterhütte, f.
Daščica, f. Brettchen, n.
Davač, davalac, davalo, m. Geber, m.
Davnina, davnost, f. Alterthum, n.
Davorija, f. Kriegslied, n.
Daž, dažd, m. Regen, m.
Daždevica, f. Regenwasser, n.
Debeljak, m. Dickbauch, m.
Debljina, f. Dicke, f.

Deblo, n. Baumstamm, m.
 [Veselić 53 *Stamm des Baumes*]
Děca, f. Kinder, n. pl.
Děčak, m. Knabe, m.
Děčaria, f. Kinberei, f.
Dědak, m. Dummkopf, m.
Děd, m. Großvater, m.

II. imenice (str. 90):

Ž

Žaba, f. Frosch, m.
Žaba kornjača, f. Schildkröte, f.
Žabac, m. Froschmännchen, n.
Žabice, f. pl. Salzdrüsen, f. pl.
Žabnjak, m. Froschpfüsse, f.
Žakan, m. Diafon, m.
Žal, m. Ufer, Gestade, n. *Žalo*, n.
Žalac, m. Stachel, m.
Žalba, f. Beschwerde, f.
Žalostnik, m. Betrübler, m.
Žamor, m. Gemurmel, n.
Žamorenje, n. Kaufchen, n.
Žaoba, f. Trauer, Klage, f.

Zar, m. Blut, Sitze, f.
Zara, f. Brenn-Messel, f.
Zarač, m. *Zarilo*, n. Ofenstange, f.
Zarkost, f. Hitze, f.
Zavoranak, m. Rittersporn, m.
Zbanja, f. hölzerne Kanne, f.
Zbugara f. Löchlein, n.
Zbun, m. Staude, f.
Zderanje, n. Fressen, n.
Zderkljaj, m. Schluck, m.
Zdero, *zderonja*, m. Bielfrass, m.
Zdral, m. Kranich, m.
Zdraljika, f. Steinfliege, m.
Zdréb, m. Loos, n.

III. *pridjevi* (str. 105):

nesmotern, *nesmatren* (o!), unbe-
 dacht.
nesnosan, unerträglich.
nespor, a, o, nicht lange dauernd.
nespretan, plump, bengelhaft.
nesputan, unschicklich.
nesraman, schamlos, nestidan.
nestašan, muthwillig.
nesudjen, nicht bestimmt.
nesvestan, tölpelhaft.
nesvojljiv, gefühllos für die
 Seinigen.
neštiv, unleserlich.
netajiv, unläugbar.
netečan, abgeschmackt.
netělesan, unförplich.
neučen, nicht gelehrt neuk.
neudan, *neudan*, chelos, bei
 Frauenzimmern.
neugodan, unangenehm.
neuhodan, unzugänglich.
neukloniv, nicht zu beseitigen.
neuljudan, unartig.
neuman, unvernünftig.
neumečan, *neumětan*, linksch.
neumitan, unbestechlich.
neumoljiv, unerbittlich.
neumoran, unermüddlich.
nevaljan, *nevaljao*, unbrauchbar.
nevěšt, *nevičan*, unfundig.

nevidiv, unsichtbar.
nezaboravljen, unvergesslich.
nezavisan, unabhängig.
nezazoran, tadellos.
nezgodan, unglücklich.

IV. *glagoli* (str. 134—135):

j.

jačati, stärker werden.
jačiti, stärken.
jadati, wehklagen.
jaditi, klagen, ärgern.
jadovati härmen, Kummer haben.
jadriti, *jědriti*, segeln.
jagmiti se, sich um etwas reißen.
jagnjiti se, lammen.
jakariti se, sich balgen, rausen.
jaliti se, sich verstellen.
jamčiti, bürgen, gutstehen.
jamiti, wegnehmen; Gruben machen.
jaračiti, das Ross um Wettrennen
 dorüben.
jaraniti se, Liebchaften haben.
jaukati, wehklagen.
jauknuti, ein Wehgeschrei aus-
 stossen.
jecati, ächzen, schluchzen.
jeckati, kammeln.
ječati, hallen.
jěditi se, sich zürnen.
jednouditi, einmal des Tages essen.
jedrati, fest werden.
jeknuti, ächzen; erschallen.
jektiti, erschallen.
jemati, nehmen.
jemčiti, hasten.
jeseniti se, herbsteln.
jezditi, reiten.
jezikovati, versprechen.
ježiti se, zu Berge stehen.
jidkati, etwas essen.
junačiti se, sich als Held zeigen.
jurišati, *jurišiti*, stürmen.
jurnuti, angreifen.
južiti se, Thauwetter eintreten.

B. Evo dokaza da se Hauszer u malom broju slučajeva koristio i Veselićem 54:

- *abecedar* = *Abcbuch* (Hauszer) nema Veselić 53, ali ima Veselić 54 *Abcbuch* = *abecedar*.
- *abecedna tablica* = *Abctafel* (Hauszer) nema Veselić 53, ali ima Veselić 54 *Abctafel* = *abecedna tabula, azbučna daska*; Hauszer je *tabula* promijenio u *tabla*.
- *ač* = *Eppich* (Hauszer) nema Veselić 53, ali ima Veselić 54 *Eppich* = = *ač, ak /trava/*.
- *bakarnica* = *Kupferkammer* (Hauszer) nema Veselić 53, ali ima Veselić 54 *Kupferkammer* = *bakarnica* (riječi *bakarnica* nemaju ni Richter-Ballmann ni Drobnić, imaju je Mažuranić-Užarević).
- *barilac* = *Lägel* (Hauszer) nema Veselić 53, ali ima Veselić 54 *Lägel* = = *lagvić, barilac, tovaria*.
- *barutnica* = *Pulverkammer* (Hauszer) nema Veselić 53, a Veselić 54 ima *Pulverkammer* = *barutnica*.
- *blanja* = *Hobel* (Hauszer) nema Veselić 53, ali ima Veselić 54 *Hobel* = = *blanja, strug*.
- *bokor, bokorić* = *Blumenstrauß* (Hauszer) nema Veselić 53 riječi *bokorić*, ali je ima Veselić 54 *Blumenstrauß* = *kita cvětja, bokorić*.
- *kćerica, kćerka* = *Töchterlein* (Hauszer), nema Veselić 53 *kćerka*, ali je ima Veselić 54 *Töchterlein* = *kćerka*.
- *magarčić* = *Eselchen* (Hauszer) nema Veselić 53, ali ima Veselić 54 *Eselchen* = *magare, magarčić, oslić, tovarčić*.
- *čovečac* = *Männchen* (Hauszer) nema Veselić 53, ali ima Veselić 54 *Männchen* = *čovečac, mužak, samac*.

C. Već smo istakli da analiza pokazuje da Hauszer nije upotrebljavao ni Mažuranić-Užarevićev rječnik (taj je rječnik njemačko-hrvatski) ni Drobnićeve rječnika. Ako se bilo gdje poklapa Hauszer sa spomenutim rječnicima, to dolazi odatle što je i Veselić koristio ta djela u svojim rječnicima (on je i suradnik Richter-Ballmannovog rječnika). Za Drobnićev rječnik posebno navodim da nema riječi *bakarnica, barilac, bičalo, bičalje, blanja, bokorić, mramornica, naradalo*, a među pridjevima nema *neatan, nebojatan, nedohod, nedostižan, nęгдаšnji, negledan, neharan, neizbrojen, nejačak, nejednak, neljubak, nemotan, nepogodan, neprigodan, neproměnit, neradosan, nešklapan, nespór, nesvojtljiv, neučen, nezaboravljen, nezazoran*, sve riječi koje nalazimo u Hauszera koji ih je pak dobio iz Veselića 53, odnosno iz Veselića 54 (v. gore B).

D. Ovdje ćemo odgovoriti na pitanje da li u Hauszera kraj toliko lijepih i dobrih riječi koje je preuzeo iz svoga izvora, zajedno s navedenim njemačkim značenjima, ima ipak i koje zrnice originalnog rješenja. Evo tih slučajeva:

- Hauszer ima *bělanjak*, Veselić 53 *bělanak*, *bělance*.
- Hauszer ima *běljutak*, Veselić *bělutak*.
- Hauszer ima *biljeg*, *biljega*, *bilježje*, *bilježka*, *bilježnik*, Veselić 53 sve te riječi piše sa *-lě-*.
- Hauszer ima *bogmanje* = *Betheuerung*, Veselić 53 nema te riječi, Veselić 54 pod *Betheuerung* ima samo *kletva*, *prisega* (Drobnić nema ni *bogmati se* ni *bogmanje*).
- Hauszer uvodi *nehatost* za *neatost* u Veselića 53 (*nehatost* nemaju ni Drobnić ni Mažuranić-Užarević).
- Hauszer ima među deminutivima *stolić* = *Tischlein*, *volić* = *Öchslein*, *telešce* = *Kälblein*, kojih nema ni Veselić 53 ni Veselić 54 ni Drobnić. Dakle, može se reći da Hauszer u vrlo malom broju slučajeva unosi po koje svoje rješenje, odnosno da se vjerno drži svog izvora.

E. Zapazio sam i određeni broj tiskarskih pogrešaka koje su se potkrale Hauszeru u rječniku:

- *baluntić* (treba *balantić*).
- *bljuvatina* (treba *bljuvotina*).
- *badrost* (u Veselića 53 ima *badrost*).
- *bosotinj* (treba *-otinja*).
- *brešlje* (treba *brěstje*).
- *bušetina* (treba *-otina*).
- *muče*, *mučće* (treba *mučec*).
- *našazemski* (treba *našo-*).
- *nebeg* (treba *nebog*).
- *nesmatren* (treba *-smotren*).
- *ukraf* (treba *ukraj*).
- *upuštanje* (napisano *ppuštanje*).
- *ušta* (treba *ušto*).
- *neg*, *nega* (treba *neg*, *nego*).

8. U zaključku ovog prikaza Hauszerova rječnika treba istaknuti da je njegov »Hrvatsko-njemački rječnik« vrlo lijepo leksikografsko izdanje koje popunjava prazninu u gradišćanskoj školskoj i leksikografskoj literaturi. U povijesti hrvatske leksikografije ono je zanimljivo kao dodatak »ilirskim« predšulekovskim rječnicima. Što se tiče lingvističkih rješenja koje predlaže za književni jezik gradišćanskih Hrvata kao i za pravopis u tom jeziku, valja istaknuti da u svemu slijedi onodobna strujanja u Hrvatskoj, i što se tiče jezika i što se tiče pravopisa. Danas se u tiskanju jezičnih priručnika za gradišćanske Hrvate odustaje od takva gledišta, ali bi i danas trebalo vladati načelo stalnog naslona i tog jezika i te književnosti na jezik u Hrvatskoj, a to je i stvarna praksa. Na koncu želim reći da je ovdje dana analiza Hauszerova rječnika iz koje se vidi kako je djelo sastavljeno. Preostaje da se istraži vanjska povijest djela, tj. kako je do djela došlo, tko je autora potaknuo na sastavljanje djela, kako je došlo do tiskanja, kao i slična pitanja. Sve je to zadatak budućih istraživanja*.

Valentin Putanec

»DICTIONNAIRE CROATE-ALLEMAND« (1858) DE HAUZSER
POUR LES ÉCOLES DE GRADIŠĆE

R é s u m é

On a commencé aujourd'hui à élaborer des manuels lexicographiques à l'usage des Croates de Gradišće en Autriche. C'est pourquoi il serait très intéressant de savoir si de tels manuels existaient dans le passé. Parmi ceux qui ont écrit ces derniers temps sur les Croates de Gradišće, c'est seulement M. Mirko Valentić qui dans son livre *Les Croates de Gradišće depuis le 16-ème jusqu'aujourd'hui* (Zagreb 1970), a mis en évidence l'existence d'un dictionnaire qui serait élaboré à l'usage des Croates de Gradišće, précisément à l'usage des instituteurs de cette région. Il s'agit du *Dictionnaire croate-allemand à l'usage des instituteurs, eu égard à part du dialecte des Croates de l'évêché de Raab* de Fabian Hauszer, le dictionnaire qui parut en 1858 à Vienne (Autriche). Le système du dictionnaire comporte une spécificité en ce qu'il est réparti alphabétiquement, quant aux matériaux lexicographiques, par groupes sémantiques (noms, verbes, adjectifs, etc.), tout en 196 pages, de petit format de livre. Les mots-souches et les équations sémantiques reproduisent le texte du *Dictionnaire croate-allemand* de Rudolf Veselić-Fröhlich qui a été édité à Vienne (Autriche) en 1853. Il en résulte que l'auteur F. Hauszer propose pour la langue littéraire croate des Croates de Gradišće la norme qui régnait en Croatie à cette époque.

* Usp. sada članak L. Hadrovicsa *Burgenländischkroatische Schulbücher der Bach-ära*, objavljen u *Burgenland in seiner pannonischen Umwelt, Festschrift für A. Ernst*, Beč 1984, str. 140—150. Također moj članak o ovom rječniku na njemačkom u: *Burgenländische Heimatblätter*, god. 44, svezak 4, 1982, str. 147—156.

Kroatisch = deutsches

Wörterbuch

für

Schullehrer.

Mit besonderer Rücksicht auf den Dialekt der Kroaten in der
Raaber Diözese bearbeitet

von

Fabian Hauszer,

Fomberrn und Rabauer Archidiakon.

Geb. in Leinwandrücken 45 Neutreuher.

Wien, 1858.

Jm F. F. Schulbücher-Verlage.

F. Hauszer, *Kroatisch-deutsches Wörterbuch*, Wien 1858.
(slika naslovne strane)

§. 1. Imena samostavna ili samostavnici.

Hauptwörter.

A.	
Abeceda, <i>f.</i> Alfabet, <i>n.</i>	Apta, <i>f.</i> Attich, <i>m.</i>
Abecedar, <i>m.</i> Abbuch, <i>n.</i>	Aptovina, <i>f.</i> Attichstrauch, <i>m.</i>
Abecednik, <i>m.</i> Abeschüler, <i>m.</i>	Arajstvo, <i>n.</i> Lust, <i>f.</i>
Abecedna tablica, <i>f.</i> Abctafel, <i>f.</i>	Arkangjeo, <i>m.</i> Erzengel, <i>m.</i>
Abraunica, <i>f.</i> Tragstange, <i>f.</i>	Arapin, <i>m.</i> Araber, Mehr, <i>m.</i>
Adamsko kolčeno, <i>n.</i> Adamsstamm, <i>m.</i>	Arapkinja, <i>f.</i> Mehrin, <i>f.</i>
Ada, adica, <i>f.</i> Insel, <i>f.</i> v. ostèrvo, otok.	Ardov, <i>m.</i> Fafs, <i>n.</i> v. sud.
Ač, ak, <i>m.</i> Eppich, <i>m.</i>	Arpakaša, <i>f.</i> Gerstengröhe, <i>f.</i>
Agèršak, <i>m.</i> Spinntwirbel, <i>m.</i>	Arslan, <i>m.</i> Löwe, <i>m.</i> v. lav.
Akov, <i>m.</i> Eimer, <i>m.</i> v. vedro.	Aršin, <i>m.</i> Elle, <i>f.</i> v. ref.
Alabarda, <i>f.</i> Hellebarde, <i>f.</i>	Aršov, ašov, <i>m.</i> eiserne Schaufel, <i>f.</i>
Aldov, <i>m.</i> Opfer, <i>n.</i> v. žertva.	Artija, <i>f.</i> Papier, <i>n.</i>
Alov, <i>m.</i> großes Fischernetz, <i>n.</i>	Aspa, <i>f.</i> Hautauschlag, <i>m.</i> v. osip.
Amajlija, <i>f.</i> Amulet, <i>n.</i>	Astal, <i>m.</i> Tisch, <i>m.</i> v. stol.
Am, amovi, <i>m.</i> Wagenpferdgeschirr, <i>n.</i>	Atula, <i>f.</i> Gesicht, <i>n.</i>
Ambulja, <i>f.</i> langer Saß, <i>m.</i>	Avetinja, <i>f.</i> Gespenst, <i>n.</i>
Andara mandara, <i>c.</i> dummes Geschwäh, <i>n.</i>	Azbuka, <i>f.</i> Alfabet, <i>n.</i>
Angjeo, <i>m.</i> Engel, <i>m.</i>	Azdaja, <i>f.</i> Drache, Lindwurm, <i>m.</i> v. pozoj.
Aniš, <i>m.</i> Anis, <i>m.</i>	
Aniševica, <i>f.</i> Anisbrauntwein, <i>m.</i>	B.
Apateka, <i>f.</i> Apotheke, <i>f.</i> v. lèkasna.	Baba, <i>f.</i> Großmutter, <i>f.</i>
Apoštol, <i>m.</i> Apostel, <i>m.</i>	Babak, <i>m.</i> Sensengriff, <i>m.</i>
Kroat.-deutsches Wörterbuch.	Babica, <i>f.</i> Hebamme, <i>f.</i>
	Babine, <i>f.</i> pl. Taufmaß, <i>n.</i>
	Baburača, <i>f.</i> Steinfröte, <i>f.</i>

Žitar, <i>m.</i> Getraidehändler, <i>m.</i>	Žučak, <i>m.</i> Spielmarke, <i>f.</i> Dukatent, <i>m.</i>
Žitkost, <i>f.</i> Festigkeit, <i>f.</i>	Žučanica, <i>f.</i> Bichorie, <i>f.</i>
Živa, <i>f.</i> Quecksilber, <i>n.</i>	Žudaja, <i>f.</i> Wunsch, <i>m.</i> Begierde, <i>f.</i>
Živac, <i>m.</i> Nerve, <i>m.</i>	Žuja, <i>f.</i> Goldamsel, <i>f.</i> Zuna, <i>f.</i>
Živad, <i>f.</i> Hausgeflügel, <i>n.</i>	Žuka, <i>f.</i> Ginster, <i>m.</i>
Živalj, <i>m.</i> Element, <i>n.</i>	Žukva, <i>f.</i> Ginster, Weidenbaum, <i>m.</i>
Živa trava <i>f.</i> Reiherschnabel, <i>m.</i>	Žulj, <i>m.</i> Schwiele, <i>f.</i>
Živica, <i>f.</i> lebender Saun, <i>m.</i>	Žuna, zunja, <i>f.</i> Specht, <i>m.</i>
Živoder, <i>m.</i> Schinder, <i>m.</i>	Žunja črna, <i>f.</i> Schwarzspecht, <i>m.</i>
Živolina, <i>f.</i> Schierling, <i>m.</i>	Žunja zelena, <i>f.</i> Grünspecht, <i>m.</i>
Živopis, <i>m.</i> Ebenbild, <i>n.</i>	Župa, <i>f.</i> Pfarrei, <i>f.</i>
Živopisac, <i>m.</i> Mahler, <i>m.</i>	Župnik, <i>m.</i> Pfarrer, <i>m.</i>
Život, <i>f.</i> Lebhaftigkeit, <i>f.</i>	Žurba, <i>f.</i> Gebränge, <i>n.</i> Eile, <i>f.</i>
Život, <i>m.</i> Leben, <i>n.</i> Lebensmittel, <i>n.</i>	Žuronje, <i>n.</i> Spuden, Eilen, <i>n.</i>
Žiža, <i>f.</i> das Brennende.	Žutac, zutak, <i>m.</i> Dukatent, <i>m.</i>
Žizak, <i>m.</i> Kornwurm, <i>m.</i>	Žutarica, <i>f.</i> Goldammer, <i>m.</i>
Žizka, <i>f.</i> glühende Kohle, <i>f.</i>	Žutilo, <i>n.</i> gelbe Farbe, <i>f.</i>
Žleb, <i>m.</i> <i>f.</i> Rinne, <i>f.</i> Kanal, <i>m.</i>	Žutka, <i>f.</i> Ammerling, <i>m.</i>
Žlězda, <i>f.</i> Drüse, <i>f.</i>	Žutokljunac, <i>m.</i> Selbschnabel, <i>m.</i>
Žlica, <i>f.</i> Löffel, <i>m.</i>	Žutokora, <i>f.</i> Färbholz, <i>n.</i>
Žmirka, žmura, <i>f.</i> Blindetuschspiel, <i>n.</i>	Žutina, žutenica, <i>f.</i> Selbsucht, <i>f.</i>
Žmulj, <i>m.</i> Trinkglas, <i>n.</i>	Žvale, <i>f.</i> pl. Zaungebiss, <i>n.</i>
Žohar, <i>m.</i> Schwabe, <i>m.</i> Käfer, <i>m.</i>	Žvaplo, <i>n.</i> Schwefel, <i>m.</i>
Žuber, <i>m.</i> Gezwitscher, <i>n.</i>	Žverk, <i>m.</i> Rädchen an den Sporen, <i>n.</i>
Žučica, <i>f.</i> Weisflee, <i>m.</i>	

§. 2. Pridjevi ili Pridavnici.

P r i d j e v i.

a.	aljkov, <i>a, o,</i> schlaff.
aben, <i>a, o,</i> schlecht, grob.	alosan, <i>a, o,</i> verrückt.
abražljiv, <i>a, o,</i> sommerfledig.	alvatan, <i>tna, o,</i> weit, bequem.
alakast, <i>a, o,</i> unbesonnen.	angeoski, <i>a, o,</i> engflsch.

Einzahl.	Mehrzahl.	Einzahl.	Mehrzahl.
koj, ki, welcher,	koji, ki, welche.	koje kaka, wie immer beschaffen.	
koja, ka, welche,	koje, ke, —	kojekako,	—
koje, ko, welches,	koja, ka, —	say, sva, sve, ganze.	svi, pl.
— — —	— — —	svaki osebi, jedweder,	
kakov, was für einer,		svaka osebi, — = e,	
kakova, was für eine,		svako osebi, — = es.	
kakovo, was für eines.		nitko, nijedan, nikoj, keiner.	
čiji, weissen.		— nijedna, nikoja, keine.	
čija, —		— nijedno, nikoje, keines.	
čije, —		što, šta, was.	čemu, zu was.
něki, mancher, něki, manche.		odašta, von was.	šćim, mit was.
něka, manche, něke, —		šćesa, sašta, durch was,	wegen
něko, manches, něka, —		was.	
svaki, jeder, svi, alle.		tko, koi, do, wer.	komu, wem,
svaka, jede, sve, —		koga, wen.	
svako, jedes, sva, —		od koga, von wem.	skim, mit
koje kaki, wie immer beschaffen.		wem.	

§. 12. Glagolji.

Beiwörter.

a.	apsiti, arretilieren.	badati, anrühren, reizen.
arajdati, belustigen.	babnuti, unverhofft kommen.	
arlati, lärmern.	bahtati, trappen.	
ašikovati, lieblosen.	bahoriti, entzaubern.	
atati, angelegen sein lassen.	bajati, Fabeln erzählen, zaubern.	
b.	baliti, rogen, weinen.	
babičiti, Geburtshilfe leisten.	baliti so, speicheln, geisern.	
babiti, gehören.	basati, irregehen.	
babovati, Amme sein.	batati, klopfen.	
bacati, baciti, werfen.	batčergati so, mit Füßen auf-	
backati, stechen.	schlagen.	
	batinati, dumm reden, schlagen.	
	batiti se, zurückschlagen.	

F. Hauszer, *Kroatisch-deutsches Wörterbuch*, Wien 1858.
(slika strane 125, glagolji)